

BOLALAR RIVOJLANISHIDA IJTIMOYIY PSIXOLOGIK YONDASHUVLARNING ASOSIY ROLI

Kurbrnova Nigina Boboxo`jayevna

Buxoro viloyat Buxoro tumani

43-sonli davlat maktabgacha talim tashkiloti metodisti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-psixologik kompetensiyalari va axloqiy ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha ma'lumotlar va tavsiyalar berilgan, ulardan ota-onalar, bo'lajak o'qituvchilar, MTT o'qituvchilari foydalanishi mumkin.

Kalit so'zlar: kompetensiya, ijtimoiylashuv, hissiyot, iroda, ijtimoiy rivojlanish, ijtimoiy tarbiya, psixologik kompetensiya, axloqiy tarbiya.

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi ijtimoiy-psixologik kompetensiya va axloqiy tarbiya, bola axloqiy baholash va mulohazalarni ishlab chiqishi bilan belgilanadi, u axloqiy me'yor nima ekanligini tushunishga kirishadi va unga nisbatan munosabatini rivojlantiradi. Bolalarning ijtimoiy va axloqiy tarbiyasi ularning hayoti davomida amalga oshiriladi va u rivojlanib, o'sib boradigan muhit bola axloqini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy rivojlanishini umumiy "ijtimoiylashuv" tushunchasiz tasavvur etib bo'lmaydi. Ijtimoiylashuv - bu bolaning jamiyatda mavjud bo'lgan ijtimoiy-axloqiy me'yorlar va xulq-atvor qoidalarini o'zlashtirish jarayoni.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ijtimoiylashuv - bu butun hayot davomida davom etadigan doimiy jarayon. Maktabgacha yoshdagi bolalikda bu birinchi navbatda ijtimoiy hayot normalarini o'zlashtirishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda emotsiyalar his-tuyg'ular irodaviy hislatlar bolalarni axloqiy-manaviy tarbiyalash ularning ijtimoiy-xissiy rivojlanishini maktabgacha yoshdan boshlash zarur. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarida olib borilayotgan psixologik xizmatni takomillashtirish masalasi alohida e'tiborni talab qiladigan zarur masalalardan hisoblanadi. Psixologik xizmatning to'laqonli darajada yo'lga qo'yilishi ta'lim muassasasi faoliyati sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bo'lgan bolaning umumiy asosiy kompetensiyalari quyidagilar:

- Kommunikativ kompetensiya;
- O'yin kompetensiyasi;

- Ijtimoiy kompetensiya;
- Bilish kompetensiyasi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Kompetensiya –muayyan fan bo'yicha o'quvchi egallagan nazariy bilim, ko'nikma va malakalarni kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni echishda foydalanib, amaliyotda qo'llay olish.

Ijtimoiy kompetensiya – hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va me'yorlariga rioya qilgan holda o'zini tuta olish mahoratidir. L.S.Vigotskiy, A.N Leontev, D.B.Elkonin tadqiqotlarida ko'rsatilishicha bolalalarning dastlabgi ijtimoiylashish ehtiyojlaridan biri- muloqotga nisbatan ehtiyojdir. YA.A.Kamenskiy bog'cha yoshidagi bolalar guruhi odamlar ijtimoiy birligining ilk pog'onasi, 'kurtagi' deb hisoblaydi.

Bolaning ijtimoiy rivojlanishida etakchi o'rinni o'z xalqining axloqiy qadriyatlarini o'zlashtirish va keyinchalik umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni bilish va egallash egallaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy tarbiyasi ijtimoiy taraqqiyot bilan chambarchas bog'liq. Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy xulq-atvori tajribasi kattalar bilan muloqot jarayonida shakllanadi va tengdoshlari bilan turli xil qo'shma tadbirlar va munosabatlarda mustahkamlanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning yuqori sezuvchanligi, asab tizimining plastikligi tufayli oson o'rganish muvaffaqiyatli bo'lish imkoniyatlarini yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashning etakchi vazifasi insonparvarlik munosabatlarini tarbiyalashdir. Ushbu munosabatlar shakllanishi uchun axloqiy tarbiyaning tarkibiy qismlarini bilish zarur. Bu birinchi navbatda axloqiy ongini, axloqiy his-tuyg'ularni, axloqiy xulq-atvorning ko'nikmalarini va odatlarini shakllantirishdir. Axloqiy tarbiya tizimida ushbu tarkibiy qismlar birdamlikda namoyon bo'ladi.

Shaxsiyatning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishi bolalar axloqiy munosabatlarga kirishish jarayonida sodir bo'ladi. Maktabgacha yoshda allaqachon ushbu munosabatlar kattalarning ma'lum qoidalari, ko'rsatmalari va talablari asosida qurilgan. Axloqiy tarbiya jarayoni, biz allaqachon aytib o'tganimizdek, bola shaxsining ijtimoiy rivojlanishidan tashqarida mumkin emas. Fuqarolik, mehnatsevarlik, muomala va xulq-atvormadaniyati asoslarini tarbiyalash - bularning barchasi maktabgacha yoshda, agar bolalar kattalar va tengdoshlari bilan munosabatlarda faol ishtirok etsa va o'zlarini baholashni va bilishni o'rgansalar, mumkin. Yoshlik davrida bolalar oilada kattalar bilan, do'stlari va qarindoshlari davrasida, bolalar bog'chasida muloqot qilishlari kerak - bu kognitiv aloqa deb ataladigan asr. O'yin davomida, sayr paytida bolalar ko'p savollar berishadi.

Bolalar uchun kattalar hamma narsani biladigan, barcha savollarga javob beradigan va kerakli ma'lumotlarni beradigan odamdir. Kichikroq maktabgacha yoshdagi bola uchun kattalar shubhasiz hokimiyatdir va bolalar ularga so'zlar va xatti-

harakatlar bilan taqlid qilishga harakat qilishadi. Bu yoshda ular nusxa ko'chirishga moyil. O'rta va katta maktabgacha yoshdagi oddiy muloqot va kattalar xatti-harakatlarini nusxalash endi bolani qoniqtirmaydi, u hamkorlik, birgalikdagi faoliyat va ushbu faoliyatda ma'lum natijaga erishishni xohlaydi. Kattalar va maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasidagi aloqa oson emas. Bolani haqiqiy dunyo bilan tanishtirish, uning qiziqishlarini qondirish asosan kattalarning xatti-harakatlariga bog'liq. Boshqacha qilib aytganda, kattalar bolaning ijtimoiy rivojlanishiga yordam berishi kerak. Bolalarning axloqiy tarbiyasida va ularning ijtimoiy rivojlanishida bir xil ahamiyatga ega tengdoshlari bilan muloqot. Bolalik dasturida "Bolalar orasida bola" deb nomlangan maxsus bo'lim mavjud. Bu erda tarbiyachi uchun maktabgacha yoshdagi bolalar o'z tengdoshlarining kayfiyatini tushunishni, zaiflarni qanday himoya qilishni va himoya qilishni bilishni va bolalarga g'amxo'rlik qilishda yordam berishni o'rganishlari muhimdir. Asosiy narsa - bolalarga nima uchun bolalar bog'chasida, keyin esa maktabda ba'zi qoidalarga rioya qilish kerakligini tushunishga o'rgatish. Katta maktabgacha yoshda, tengdoshlari bilan munosabatlarda bolalar xayrixohlik, sezgirlik, g'amxo'rlik va o'zaro yordamga tayyor bo'lishlari kerak. Kattalar va tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlar jarayonida bolaning ijtimoiy rivojlanishi ham faolroq bo'ladi. U o'zini qadrlashni, o'zini o'zi bilishni o'rganadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Shunday qilib, bolalarning axloqiy tarbiyasi va ijtimoiy rivojlanishi ko'p qirrali jarayon bo'lib, uni amalga oshirishda tarbiyachilar va barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ijodiy yondashuvini talab qiladi. Barcha ota-onalar o'sib-ulg'aygan farzandining tengdoshlari bilan muloqotda muvaffaqiyatli bo'lishini orzu qiladilar. Zero, aynan muloqot orqali bolalarda jamiyatdagi fe'l-atvor, xulq-atvor turi yotadi va shaxsiyat shakllanadi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. "Ilm yo'li" variativ dastur 2020 yil 27 mart
2. Ilk qadam davlat dasturi. T. 2018y
3. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standarti. Vazirlar Mahkamasi 802-son qarori. T., 2020y
4. F. Qodirova va boshqalar. "Maktabgacha pedagogika" - T.: "Ma'naviyat" 2013y, 158b
5. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" gi Qonun, "Xalq so'zi" gazetasi, T.: 2019 y, 15 dekabr.
6. Nishanova, G. Alimova. "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi" - T.: 2016y, O'zbekiston Yozavchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti